



НАЦИОНАЛНА МРЕЖА ЗА ДЕЦАТА

ЗАЩО УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА?

Отговори от България



ЗАЩО УЧАСТИЕ НА ДЕЦАТА?

Отговори от България



Защо участие на децата? Отговори от България

Автори:

Станислав Додов, координатор „Детско и младежко участие“,
Национална мрежа за децата

Лора Лалова, независим експерт

Издава:

©Национална мрежа за децата
декември 2014 г.

бул. „Витоша“ №58, ет. 4
1463 София
т./ф.: 02/988 82 07, 02/444 43 80
office@nmd.bg
www.nmd.bg
facebook.com/nmdbg

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор	5
Как се появи този документ?	8
1. Детско участие: някои основни положения.....	10
1.1. Правото на участие: развитие на международно и европейско ниво.....	10
1.2. Основни принципи и насоки за участието на децата	13
1.3. Основни практически стандарти за участие на децата:	18
2. Как виждаме детското участие в България?.....	20
2.1. Правото на участие в националните стратегически документи.....	20
2.2. Участието на децата на местно ниво	24
3. Добрите практики, които открихме	27
4. Вместо заключение... ..	39
Използвани източници.....	42
Приложение 1: Предизвикателства и добри практики на НПО, които работят с юноши и млади хора, които нито работят, нито учат или се обучават	45
Общи положения.....	45
Кой стои зад „NEET“?.....	46
Ситуацията в данни	50
Правото на участие като средство за интеграция.....	51
НПО в посрещането потребностите на юношите и младите хора, които нито работят, нито учат или се обучават.....	52
Пречки и предизвикателства.....	53
Добри практики на НПО, насърчаващи (ре)интеграцията на юношите и младите хора, които нито работят, нито учат или се обучават.....	56
Библиография	60
Приложение 2: Стълбата на Роджър Харт	61
Приложение 3: Степени на участие, Фил Трезедър	62
Приложение 4: Пътища на участието, Хари Шир	63
Приложение 5: Ползена източници и ресурси	64

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ СЪКРАЩЕНИЯ

ДАЗД – Държавна агенция за закрила на детето

КООНПД – Конвенция на ООН за правата на детето

КСУДС – Комплекс за социални услуги за деца и семейства

NEETs – (young people) Not in Employment, Education, or Training

НМД – Национална мрежа за децата

НПО – неправителствена организация

ОДК – Общински детски комплекс

ООН – Организация на обединените нации

СНЦ – сдружение с нестопанска цел

СОУ – средно общообразователно училище

СПИН – синдром на придобитата имунна недостатъчност

УНИЦЕФ/UNICEF – Фонд на ООН за децата

ХИВ – човешки имунодефицитен вирус

ЮНЕСКО/UNESCO – Организацията на ООН за образованието, науката и културата



ПРЕДГОВОР

През последните няколко години у нас се говори все по-усилено за детското участие. Разбира се, „най-говорещ“ е социалният сектор, независимо дали става дума за институциите, полагащи грижи за деца на централната или местната власт или за неправителствените организации. Важно е обаче всички ние – тези групи хора и организации – преди да пристъпим към дебат или действие за участието на децата, да зададем въпроса „Защо участие на децата?“, защо да се полага цялото усилие.

„Защото е изискване“, би бил отговорът за едни, и ще са прави. Дали ще става дума за международните споразумения, по които България е страна и в съзвучие с които държавните институции разработват стратегическите си и нормативни документи, или ще става дума за организационна политика, с която всеки служител, работещ с деца се съобразява – и в двата случая детското участие е нормално да бъде изискване, с прилежащите му принципи, правила и процедури, специфични за даден контекст.

Изискване е и заради нещо не толкова формално, и тук става дума по-скоро за отговорността на възрастните, независимо дали работят с деца, дали са родители или просто ангажирани граждани. Според чл. 12 от Конвенцията на ООН за правата на детето, децата имат право да изразяват своето мнение и да се включват в процесите на взимане на решения, касаещи техния живот и развитие. **Това прави детското участие в един от основните четири принципа в Конвенцията, засягащи пряко упражняването на всички останали права.** Чл. 24 от Хартата на

основните права на Европейския съюз също недвусмислено подчертава това право на децата.

Необходимо е професионалистите, организациите, а и родителите да създават условия това право на децата да бъде зачитано. От това ниво насетне, всеки, ангажиран с деца не само заради гарантиране на техните права, следва да полага още по-целенасочени и внимателни грижи, така че децата да имат начини да се включват във взимането на **всяко** касаещо ги решение, и дори да предприемат самостоятелни действия за подобряване на своя живот и среда.

„Защото така се постигат най-добри резултати“, би бил отговорът на други, и те също ще са прави. На съвсем практично ниво в работата за децата **никой не би могъл да ориентира възрастните в това какви усилия в каква посока да се влагат по-добре от самите деца**. Ако се вложат нужните време, ресурси и старание, мнението и участието на децата могат да донесат неочаквани резултати от съвместната работа. Това е вярно независимо дали става дума за консултиране с тях или за водени от самите деца инициативи; независимо дали се прилага в детската градина, в училище, у дома, дали някоя социална услуга ще консултира битовите условия или друго с децата в нея, дали общината ще се допита до децата относно новия градоустройствен план или някоя неправителствена организация ще разработи нов стратегически план, отчитайки предложенията на децата.

Целенасочената работа заедно с децата осигурява поне четири гарантирани резултата:

- децата се учат **колко и каква отговорност носят самите те за собствената си сигурност и развитие** като личности;
- децата, получавайки по-ясно очертани и широки възможности за проби и грешки, се **учат пълноценно за това кои са самите те, какво желаят, какво умеят, какви са границите на общуването, какви са техните права, задължения и тези на околните;**
- децата **изграждат умения да действат като активни граждани**, отговорни за своята среда и развитие, допринасяйки още в ранна възраст за организационното, културно, социално или друго развитие на своята общност и обществото като цяло;

- **възрастните получават нови идеи, различни гледни точки към привидно ясни въпроси, по-адекватни отговори на потребностите на децата и не на последно място – повече легитимност на техните организации.**

Има и един трети, също толкова прост отговор на въпроса „Защо участие на децата?“, т.е. защо е полезно и дори нужно да работим така, че децата да са пълноценна част от работата за самите тях, защо на всяко възможно ниво да полагаме усилия впечатленията и позициите им да бъдат взимани предвид и когато е възможно, да се действа съобразно тях. И той гласи, че **само така можем да признаем пред самите деца, че ги считаме за пълноценни и развиващи се личности.** Не такива, които ще се включат в обществения живот едва след своето пълнолетие, а напротив – които никога не са спирали да бъдат част от него.

КАК СЕ ПОЯВИ ТОЗИ ДОКУМЕНТ?

Националната мрежа за децата е обединение на над 120 неправителствени организации от цялата страна, работещи в сферата на децата и семействата. Вече трета година организацията полага изключителни усилия в областта на детското и младежко участие – популяризиране на правото на децата на мнение и участие сред различни обществени групи, застъпническа работа с отговорните институции, повишаване капацитета на професионалистите за прилагане на основан върху правата подход (включително и особено що се отнася до правото на мнение и участие), както и подкрепа за самите деца и млади хора, така че да са в състояние да отстояват своето право на участие.

През 2014 година Национална мрежа за децата разработи **проект „Мегафон: Детско и младежко участие за по-добро гражданство“¹**, водена от убеждението си, че всяко дете е пълноценна и развиваща се личност и че то е носител на права, включително правото свободно да изразява своето мнение. В основата на проекта стои именно правото на мнение и на участие на децата в процесите, които засягат техния живот и развитие в семейството, общността и по-широкия социален свят. Усилията са насочени към стратегически определени от Национална мрежа за децата приоритетни области на дейност – **повишаване капацитета на организациите-членове на Мрежата за ефективно и автентично участие на децата, изграждане и поддържане на представителна вътрешна структура на децата и младите хора (Младежка мрежа „Мегафон“²) и повишаване на информираността сред широката общественост** относно концепцията и важността на детското и младежко участие чрез извеждане на добри практики от областта.

1. Проект „Мегафон: Детско и младежко участие за по-добро гражданство“ се изпълнява с финансовата подкрепа на Програмата за подкрепа на неправителствени организации в България по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014.

2. Повече за Младежка мрежа „Мегафон“ можете да научите на www.megaphone.nmd.bg.

Настоящият преглед си поставя за цели:

- представяне на развитието на международната теория и практика на детското участие;
- представяне на идентифицираните от Национална мрежа за децата добри модели на работа в областта;
- предоставяне на идеи и насоки за работата на професионалистите, ангажирани с деца във всички сектори.

Документът може да се разглежда и като полезен източник на информация и възможност за разпространение на успешните модели на включване на деца и млади хора, с което да се насърчи мултиплицирането и интегрирането им в работата на други организации и структури в страната. Стремешът на документа е да бъде практично ориентиран, служейки предимно на професионалистите, пряко работещи с деца и млади хора, независимо от контекста на дейността.

Разбира се, ще се радваме, ако читателите видят това издание и като покана за разговор и сътрудничество в общите ни усилия за гарантиране правата и благосъстоянието на децата в България.



1. ДЕТСКО УЧАСТИЕ: НЯКОИ ОСНОВНИ ПОЛОЖЕНИЯ

1.1. Правото на участие: развитие на международно и европейско ниво

Детското участие е един от четирите основни принципа, залегнали в приетата през 1989 г. Конвенция на ООН за правата на децата (КООНПД). За първи път документ на международно ниво разглежда не само ролята на възрастните за осигуряване на всички необходими предпоставки за гарантиране благосъстоянието на децата, но и представя самите деца като активен фактор за собственото им развитие и закрила. Ключова роля има **член 12 на Конвенцията**:

„Държавите-страни по Конвенцията осигуряват на детето, което може да формира свои собствени възгледи, правото да изразява тези възгледи свободно по всички въпроси, отнасящи се до него, като на тях следва да се придава значение, съответстващо на възрастта и зрелостта на детето.“³

Правото на участие се явява предпоставка за активно упражняване на всички останали права, залегнали в международните документи. В своя Общ коментар No. 12 (2009) Комитетът по правата на детето към ООН ясно заявява взаимовръзката между правото на детето да бъде чуто и други основни негови права, а именно: член 2 (правото на не-дискриминация), член 3 (зачитане на най-добрия интерес на детето), член 5 (насочване от родителите и развиване възможностите на детето), член 13 (правото на свободно изразява-

не), член 14 (правото на свобода на мисълта, съзнанието и религията), член 15 (право на свобода на сдружаване) и член 17 (правото на информация). В тази връзка могат да се разглеждат усилията, които всяко правителство, приело Конвенцията, трябва да положи, за да гарантира **правото на участие на особено уязвимите или маргинализираните деца, както и на децата с увреждания**, чиито права са допълнително застъпени в член 7 от Конвенцията на ООН за правата на хората с увреждания.

Не на последно място по значение е и фактът, че през 2014 г. се отбелязва както навършването на 25 години от приемането на Конвенцията на ООН за правата на детето, така и влизането в сила на Третия факултативен протокол към нея. Той дава възможност за подаване на жалби от страна на децата на международно ниво в случаите, когато правата им са нарушени, а националните механизми за правна защита са били изчерпани.

Исторически погледнато, Конвенцията на ООН поставя началото на редица документи на европейско и национално ниво, които гарантират правото на децата на участие. През 2006 г. Съветът на Европа стартира тригодишна хоризонтална програма **„Да изградим Европа за и с децата“**, която цели да гарантира спазването на правата на децата във всички държави на Европа. Програмата се основава върху четири принципа: защита на децата, предотвратяване на насилието, преследване на престъпниците и участие на децата.³

Взимайки предвид постигнатите резултати, Комитетът на министрите приема решение да продължи програмата и така 2008 г. бележи началото на т.нар. **Стокхолмска стратегия**, чиято цел в периода от 2009 г. до 2011 г. е да подпомогне прилагането на международните стандарти в сферата и да въведе подход, основан на правата на детето във всички политики и дейности както на Съвета на Европа, така и на неговите страни-членки. Анализът на постигнатите резултати от първите два цикъла показва, че макар и с ясен напредък, Съветът на Европа няма как да не отбележи и оставащите предизвикателства. Едно от тях се отнася до правото на участие на децата, а **заклучението е, че „децата имат малък достъп до информация и рядко се търси тях-**

3. Съвет на Европа. Хоризонтална програма „Да изградим Европа за и с децата“, 2006. http://www.coe.int/t/dg3/children/other%20langauges/booklet_bulgarian.pdf

ното мнение относно обществения и личен живот, или рядко му се обръща дължимото внимание.”⁴ Това налага обособяването на тази тематична област в отделна стратегическа цел в изпълняващата се в момента **Стратегия на Съвета на Европа за правата на детето 2012 – 2015 г.**

През 2009 г. пък, с влизането в сила на Лисабонския договор, страните-членки на Европейския съюз приемат и Хартата на основните права, която признава обхвата от лични, граждански, политически, икономически и социални права на гражданите и жителите на ЕС, като ги обединява в правото на ЕС. **Член 24 на Хартата категорично заявява, че децата „могат да изразяват свободно своето мнение. То се взима под внимание по въпросите, които ги засягат в зависимост от възрастта и зрелостта им”⁵.**

В рамките на българския контекст тази стратегическа цел е посрещната като „навременен акт, който цели да насочи страните-членки при закрилата и насърчаването на правото на участие на децата във взимането на решения, както и да създаде пространство за реализиране на това право за децата и младите хора.”⁶ В допълнение, един от основните политически документи в областта на детските политики в България – **Национална стратегия за детето 2008 – 2018 г. – отправя нормативна подкрепа на развитието на концепцията за детско участие, като я обособява в отделен приоритет.**

4. Съвет на Европа. Стратегия на Съвета на Европа за правата на детето (2012-2015), 2012. http://www.coe.int/t/dg3/children/StrategySept2012_en.pdf

5. Европейски съюз. Харта на основните права на Европейския съюз, 2009. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:BG:PDF>

6. Държавна агенция за закрила на детето. Съвет на Европа, Стратегия на Съвета на Европа за правата на детето (2012-2015), 2012. http://sacp.government.bg/media/cms_page_media/12/Council%20of%20Europe%20Strategy%20for%20the%20Rights%20of%20the%20Child_bg_prevod_redaktiran.pdf

1.2. Основни принципи и насоки за участието на децата

През последните две десетилетия редица международни организации и експерти в сферата на правата на децата насочват усилията си към разработване на ръководни насоки, принципи и препоръки в подкрепа на специалистите, които изготвят политики или работят пряко с деца. В рамките на настоящия преглед са представени едни от основните идеи, които изграждат концептуалната рамка на детското участие и представят възможните нива и начини на участие.

Стълбата на Роджър Харт

През 1992 г. **Роджър Харт предлага първото цялостно определение за измеренията на детско участие.** Той представя концепцията с помощта на стълба, която отразява различните нива на участие. (Виж Приложение 2) На най-ниско ниво, Харт поставя манипулацията, чрез която възрастните проучват мнението на децата, обикновено в един изолиран контекст – децата не се информирани относно целта на проучването, нито до какъв резултат може да доведе то. При „декорацията“ съществува най-често само физическо присъствие на децата, например на дадено обществено събитие. Не е задължително тяхното мнение да бъде изслушано, а самите деца нямат ясна представа за целите и същността на събитието. По подобен начин, при т.нар. токенизъм децата се включват в дадена дейност с минимална информация без да са изрично подготвени (или по-зле – изказванията им да са предварително „договорени“) и без да им се обяснява какво ще стане или е станало след тяхното включване.

Представените в тази точка идеи следва да бъдат разглеждани като модели, които да дадат насока на работата ви с деца – те могат да бъдат вашите опорни точки, спрямо които да планирате дейността си, да следите напредъка и да отбелязвате постигнатите резултати.

Според Харт, следващите пет нива очертават реалното детско участие в процеса на взимане на решения:

- **избор на участници и информиране** – тук конкретно събитие, инициатива или проект предполага включването на детското

мнение, като децата са получили достатъчно информация за целите на дейността и се включват доброволно в изпълнението ѝ;

- **децата са информирани и консултирани** – на това ниво на участие децата споделят своите препоръки и предложения по обсъжданата тема или изпълнението на конкретна дейност, като тяхното мнение се взема предвид при бъдещото развитие;
- **решенията са инициирани от възрастните, но споделени от децата** – на това ниво отново виждаме възрастните като инициатори на дейността, но те съобразяват всяка стъпка от планирането и изпълнението ѝ с детското мнение и препоръки;
- **решенията са инициирани и ръководени от децата** – тук децата са основни инициатори, които идентифицират сами темата на дейност и ръководят изпълнението ѝ, а възрастните оказват по-скоро техническа подкрепа;
- **решенията са инициирани от децата, а в последствие включват и възрастните** – децата и младите хора развиват конкретни идеи, сами формулират своите дейности (или проект) и канят възрастните да се включат при изпълнението им.

Степени на участие, Фил Трезедър

Една от основните критики към Стълбата на Харт е нейното линейно представяне и рискът да се насочат усилията на възрастните единствено в (една) посока към най-високите нива, като по този начин се пренебрегват значими практики, разположени „по-ниско“. Самият Харт посочва как при онагледяването на модела като стълба не бива да е изненада, че различните начини (стъпала) на участие се схващат като различни по ценност, достойнство такива. Неговата цел е била да очертае различните възможности за предоставяне на поле от страна на възрастните и

Докато Стълбата на Харт може лесно да се използва като скала за оценка на степента на участие на децата, то моделът на Трезедер може да се разглежда като полезен в етапа на планиране на работата с деца и млади хора и желаното ниво на тяхно участие в бъдещи проекти и инициативи на Вашата организация.

институциите, съответно и различните измерения на „въвлечеността“ на децата, отколкото да извежда повече и по-малко ценни „стъпала към участието“.⁷

Така или иначе Стълбата е натрупала вече огромна популярност, и в отговор на критиките Фондация „Спасете децата“ развива последните пет нива от Стълбата на Харт, като предлага разглеждането им под формата на кръг. (Виж Приложение 3)

Предимството на този модел е, че **насочва вниманието на възрастните към структура от различни, но равни по значение форми на детско участие**. Всяка една организация, която се ангажира да насърчи и включи мнението на децата и младите хора в своите дейности, може да разгледа модела и да прецени кое ниво на участие би било постижимо в конкретния контекст на работа предвид дадената ситуация, наличните ресурси и капацитета на организацията.

Пътища на участието, Хари Шиър

През 2001 г. Хари Шиър представя практическа диаграма с чиято помощ всяка една организация може да планира и оцени работата си с деца и млади хора. Моделът се основава на пет нива, всеки с по три въпроса, които **насочват възрастните не само към оценка на настоящата ситуация, но и към планиране на желано бъдещо ниво на участие и необходимите мерки за достигането му**. Всяко едно ниво от модела на Шиър откроява три етапа на ангажираност на децата – перспективи, възможности и задължения. (Виж Приложение 4)

Пътищата на участието на Хари Шиър могат да се използват като полезен инструмент при дългосрочното стратегическо планиране на целите и приоритетите на Вашата организация. Те могат да се разгледат като карта за развитие и включване на детското участие като хоризонтален принцип на Вашата работа.

Основната критика към Пътищата на участие на Хари Шиър е сходна с тази към модела на Роджър Харт, а именно провокирането на стремеж да се достигат високите нива на участие с риск да се пренебрегнат обективни обстоятелства и реални

7. A. Reid et al. (eds.), Participation and Learning, 19–31. Springer 2008

практики на детско участие, които вече се реализират или са необходими, но се схващат като по-малко ценни.

Типове участие на децата, Герисън Лансдаун

През 2001 г., Джерисън Лансдаун, международен консултант по детски права и член на Комитета на ООН по правата на детето, предлага модел от три типа участие, базирайки предложението си на дългогодишни анализи на практики от цял свят. И трите типа са основани на разбирането, че възрастните трябва да изслушват мнението на децата и да го взимат предвид, но се различават по степента на ангажираност на децата в самия процес.

Според нея, детското участие може да се изрази като:

- **Консултативен процес (консултативно участие)**, при който възрастните получават информация от децата по конкретен въпрос или тема. Този процес отразява разбирането на възрастните, че опитът и перспективата на децата имат висока стойност при взимане на решения, които засягат техния живот. Макар, че вижданията на децата са взети под внимание, те нямат възможност да упражнят влияние и контрол върху резултатите от консултативния процес.

„Децата говорят“ е изследване, част от мащабен изследователски проект с активното участие на децата. Основната цел на изследването е да получи повече информация от самите деца за това кои са факторите, които излагат някои от тях на риск от трафик и експлоатация и кои са силните им страни и възможности да устояват на тежките условия, с които повечето от тях се сблъскват. Докладът представя гледните точки на самите деца и помага на специалистите да научат повече за техния живот, разработвайки по-качествени и ефективни програми и интервенции за закрила.

Фондация „Партньори-България“ и Фондация „Асоциация Анимус“, 2007

- **Колаборативно/съвместно участие** – този процес не само разчита, но и изисква активното включване на самите деца в планирането, изпълнението, проследяването и оценяването на конкретна дейност или инициатива на организацията. До голяма степен възрастните са тези, които определят степента на ангажираност

на децата, но те от своя страна могат да упражнят значително влияние върху хода на процеса. Водещите принципи в този процес са партньорството и споделянето на отговорностите между възрастните децата.

Младежка мрежа „Мегафон“ възниква като инициатива за изграждане на общност от деца и млади хора, които от една страна консултират и се ангажират с участие в дейностите на Националната мрежа за децата, а от друга – получават подкрепа от Мрежата за своите идеи и дейности. Важен принос на младежката мрежа е включването им в годишните лагери за детско и младежко участие, организирането на обществени събития и инициативи за популяризиране правата на децата.

През 2013 г. доброволците от „Мегафон“ участват и в разработването на годишния доклад за напредъка на правителството по държавните ангажименти към децата Бележник 2014.

- **Участие, иницирано от деца** – при това ниво на участие се наблюдава овластяване на децата и младите хора да поемат инициативата за планирането и изпълнението на конкретни дейности. Те имат възможност да идентифицират сами въпросите и проблемите, по които биха искали да работят, и предлагат своя собствена програма за адресиране на тези теми. Важна особеност при участието, иницирано от децата, е че възрастните са в ролята на фасилитатори с подкрепяща функция.

Създаден през 2012 г. Младежки парламент – Самоков е независима, младежка гражданска организация, която се стреми към развитие на младите хора в образованието, спорта, развлеченията и обществото. Основната цел пред участниците в парламента е да се обръща повече внимание на интересите и проблемите, засягащи младите хора в Самоков, да им се даде възможност да реализират собствени инициативи и проекти. Към момента членовете на парламента разработват и изпълняват дейности в рамките на комисиите „Образование и професионално развитие“, „Спорт и свободно време“, „Екология и туризъм“ и „Култура и изкуство“.

Младежки парламент – Самоков

1.3. Основни практически стандарти за участие на децата:

Независимо от модела на представяне на детско участие, **международната общественост, работеща в областта на правата и закрилана на децата, се обединява около няколко основни стандарта**, които трябва да ръководят всяка дейност, инициатива и/или проект, които включват участие на деца. Основната цел на стандартите⁸ е да предоставят насоки кое е допустимо и кое не в процеса на участие, и как може да се гарантира благосъстоянието на самите деца при работата с тях.

Като организация, която се ангажира с насърчаването на детско участие, можете да заложите практическите стандарти в основата на **формален документ от правила**, които да ръководят работата Ви с деца и млади хора.

- 1. Етичен подход: прозрачност, честност и отговорност.** Възрастните трябва да поемат отговорност да приложат тези принципи в своята работа с деца, като поставят техния най-добър интерес в основата на всяка една дейност или инициатива.
- 2. Доброволно участие.** Детското участие не трябва да се разглежда като задължение, макар че то носи със себе си определени отговорности. Децата участват в работата по конкретни теми и проблеми, но са свободни да прекратят участието си на всеки един етап от процеса.
- 3. Подходяща среда.** Средата, в която възрастните насърчават детското участие, трябва да е подходяща, безопасна и насърчаваща участието. Задължение на възрастните е да въведат промени, ако е необходимо да се подобри работното пространство.
- 4. Равни възможности.** Участието трябва да е възможно за всяко едно дете, което изрази желание, независимо от неговите възраст, пол, език, религия, етнически или социален произход, увреждане или друг статус. Възрастните трябва да се уверят, че различни дискриминиращи практики не възпрепятстват детското участие.

8. International Save the Children Alliance. Practice Standards in Children's participation, 2005. <http://resourcecentre.savethechildren.se/library/practice-standards-childrens-participation>

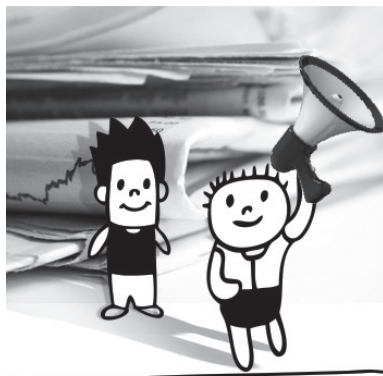
5. Служителите в организацията са уверени и работят ефективно.

Възрастните, които работят с деца и насърчават детското участие трябва да участват в непрекъснат процес на обучение и надграждане на знанията и уменията им по темата.

6. Участието гарантира безопасността и закрилата на децата. Организацията, която насърчава детското участие, трябва да извършва работата си според ясно установени процедури и правила за безопасност.

7. Обратна връзка и оценка. Възрастните поемат отговорност да дават информация на децата за тяхното участие и резултатите от него, както и своевременно да оценяват въздействието от детското участие.

Практическите стандарти са разработени от Фондация „Спасете децата“, основавайки се на многогодишния опит на организацията в подкрепа на детското участие както на местно, така и на глобално ниво. Стандартите са приети от УНИЦЕФ като основополагащи в процеса на детското участие.



2. КАК ВИЖДАМЕ ДЕТСКОТО УЧАСТИЕ В БЪЛГАРИЯ?

2.1. Правото на участие в националните стратегически документи

Детското участие е заявен ангажимент в политическите документи в България. Някои от основните текстове, полагащи стратегическите цели на политиката за децата, се намират в Националната стратегия за детето, която се предлага от правителството и се приема от парламента – тя може да се разглежда като дългосрочния план на държавата за гарантиране благосъстоянието на всички деца в България. Националната стратегия за детето 2008 – 2018 г., има за цел да осигури условия за упражняване на правата и подобряване качеството на живот на децата като условие за тяхното пълноценното развитие. Една от основните четири цели на Стратегията е насърчаването на участието на децата при формиране и изпълнение на политики, свързани с техните права и отговорности. В документа е посочено, че **„разширяването на възможностите пред децата да изразяват мнението си и зачитането на това мнение е не само израз на уважение към детето и неговия развиващ се капацитет, но и реален принос на днешните деца за обогатяване и развиване на обществото.”**⁹

В приетия от Държавната агенция за закрила на детето Стратегически план за периода 2014 – 2016 г. насърчаването на участието

9. Държавна агенция за закрила на детето. Национална стратегия за детето 2008 – 2018 г. <http://sacp.government.bg/programi-dokladi/strategii-programi-planove/strategia-zakrila-deteto-2008-2018/>

на децата се посочва като една от основните цели на институцията, отговаряща за детските политики в България. Прави впечатление, че конкретизираните цели и дейности са насочени основно към развитие и подобряване работата на Съвета на децата. Макар че този стратегически документ не отразява една по-широка програма от мерки за насърчаване на детското участие в България, **конкретни дейности могат да бъдат намерени в ежегодните програми за закрила на детето**, които Държавната агенция приема, и които са инструмент за операционализиране на Националната стратегия за детето в годишен план.

Преглед на Националните програми¹⁰ за последните пет години (2009 – 2013) показва, че **детското участие е част от усилията на отговорните институции да гарантират това право на децата**. Един от заявените приоритети, който се наблюдава и в Националните програми, е изграждане на механизъм за детско участие въз основа на детски съвети на училищно, общинско и областно ниво, които да се свържат като демократично представителство на децата със Съвета на децата към ДАЗД. Така през 2011 г. е разработена **Концепция за реалното детско участие в България**. В основата на Концепцията е изработването и прилагането на Механизъм за участие на децата във взимането на решения на няколко различни нива – училище, община, област и национално ниво. По този начин се дава възможност на децата да изразят мнението си и да участват както на местно, така и на национално ниво. Към настоящия момент тази концепция е все още в пилотен етап, като тепърва предстои отговорните институции (Държавна агенция за закрила на детето, Министерство на образованието, УНИЦЕФ и неправителствени организации) да оценят напредъка и да взимат предвид резултатите за постигане на трайно и ефективно развитие на структурата от детски съвети.

В по-общ план, Националните програми за закрила на детето посочват няколко основни категории дейности в подкрепа на детското участие:

- развиване и популяризиране **на механизъм за детско участие в страната;**

10. Държавна агенция за закрила на детето. Национална програма за закрила на детето <http://sacp.government.bg/programi-dokladi/strategii-programi-planove/>

- **утвърждаване ролята и дейността на Съвета на децата към ДАЗД и укрепване на капацитета на този орган;**
- **формулиране на препоръки за промени в стратегически, законодателни и нормативни документи;**
- **насърчаване на участието на деца и млади хора в различни социално-значими каузи и доброволчески дейности** – например, Програма „Превенция и контрол на ХИВ/СПИН“, кампания „Участвам и променям“ (посветена на социалните и граждански компетентности), кампания „Мениджър за един ден“ и др.;
- **организиране и провеждане на информационни кампании.**

Прегледът на документите, полагащи стратегическите и специфични цели на политиката за насърчаване на детското и младежко участие, дава повод за няколко основни заключения. На първо място трябва да се отбележи, че **съществува заявен ангажимент от страна на държавата за гарантиране на това право на децата**, което е и в синхрон с развитието по темата на европейско и международно ниво.

Съвет на децата към Държавната агенция за закрила на детето – консултативен орган към агенцията, в който участва по едно дете, представител от всяка област в страната. Според целите на Съвета, той е „структура, която се ръководи от децата в интерес на децата“, за да насърчи детското участие в процеса на изработване на политики и да даде възможност на представителите да споделят мнението и позицията на своите връстници.

На местно ниво Вашата организация може да окаже подкрепа на представителите в Съвета да **информират своите връстници** и пошироката общественост за работата на Съвета, както и да **организират съвместни дейности и инициативи.**

Въпреки това, **заложените цели не предполагат активна политика за разширяване сферата на възможности за участие на децата на различните нива на обществения живот.** Прави впечатление, че темата за детско и младежко участие присъства като приоритет, но е сведена по-скоро към изграждането на представителни структури без

последователност и пълнота на действията. Също така се наблюдава и една съвкупност от дейности, която е насочена по-скоро към изграждането на представителни структури, с фокус към капацитета и дейността на Съвета на децата към Държавната агенция.

Макар че тази ангажираност има несъмнен потенциал, не трябва да се подценяват или пренебрегват подкрепящи мерки като:

- **изграждане и насърчаване на общности и/или мрежи** от вече установени представителства на детското и младежко участие;
- **насърчаване на постоянно и широко комуникиране и отразяване на темата**, с което да се стимулира диалог, по-добро разбиране и обмяна на опит и добри практики;
- **повишаване капацитета на различни професионалисти**, работещи с деца, които да разпознаят и развиват възможностите си за гарантиране правото на участие на децата и младите хора в процесите на взимане на решения;
- **осигуряване на свързаност и взаимно допълване на мерките** в сферата на образованието, здравеопазването, закрилата, младежкото правосъдие и детското участие.

Вашата организация може да **следи напредъка по темата за детско и младежко участие**, постигнат от държавните органи на уеб-страницата на Държавна агенция за закрила на детето. Ангажирани с темата в последните години са още и УНИЦЕФ-България и Фондация „Партньори-България“. **Запитвания, предложения и добри практики** можете също да отправяте и към Национална мрежа за децата, както и към членовете на Националния съвет за закрила на детето към ДАЗД.

2.2. Участието на децата на местно ниво

Добра практика в рамките на инициатива „Община-приятел на детето”

В община Димитровград има съвети по ученическо самоуправление: Ученически съвети по училища и Общински ученически парламент към Общинския съвет, които активно участват при взимане на решения на ниво училище и на ниво Общински съвет. Инициативите на Ученическите съвети и Общинския ученически парламент включват участия в проекти, конференции и анкети, относно случващи се значими събития в общината.

През 1996 г. УНИЦЕФ (Детският фонд на ООН) разработва идеята за „град-приятел на детето”¹¹, чиято цел е да превърне градовете в място, където децата могат да се развиват пълноценно, да имат достъп до образование и здравеопазване, да са защитени от насилие и злоупотреба, да участват в социалния и културен живот на общността. В инициативата до момента участват над 800 града от Европа, Австралия, Азия, Африка, Латинска и Северна Америка. В България инициативата стартира през 2008 г. като „Община-приятел на детето”¹² и към момента включва 17 общини, които официално са се ангажирали да работят за реализирането на принципите:

- осигуряване на достъп на всички деца до качествено образование и здравни услуги;
- участие на децата в процеса на взимане на решения и вслушване в мнението им за мястото, в което живеят;
- осигуряване на благоприятна жизнена среда и условия за безопасно движение по улиците;
- предоставяне на пространство за игра, срещи с приятели и забавление;

11. УНИЦЕФ България. Концепция „Град – приятел на детето”. <http://childfm.unicef.bg/hild-riendly-ity-onception/bg>

12. УНИЦЕФ България. Община – приятел на детето. <http://childfm.unicef.bg/za-nas/bg>

- защита от експлоатация, насилие и злоупотреба.

Като положителен напредък може да се оцени и **включването на темата за детско и младежко участие в стратегическите документи на редица общини в България**, което е логично продължение на усилията за гарантиране на това право, предприети на национално ниво. Пример¹³ за включването на темата като годишен приоритет на общинско ниво е Общинската програма за закрила на детето за 2014 г. на Община Русе. Една от стратегическите цели е да се създаде цялостна система от мерки, като се насърчи включването на деца в различни програми („Превенция и контрол на ХИВ/СПИН“) и кампании („Участвам и променям“). Програмата предполага и създаване на училищни и общински съвет на децата, както и присъединяване на Общината към инициативата на УНИЦЕФ „Община – приятел на детето“.¹⁴

Друг пример може да се разгледа в приетата от община Бяла Слатина Общинска стратегия за закрила на детето 2014 – 2017 г.¹⁵ В нея като приоритет е изведено осигуряване правото на детето на формиране и изразяване на мнение. Общината поема ангажимента да насърчава участието на децата при формиране и изпълнение на политики, свързани с техните права и отговорности. Както в Община Русе, така и в община Бяла Слатина може да се открие синхрон с приоритетите в другия основен документ в сферата на детските и младежките политики на общинско ниво – Общинският план за младежта 2013 г.¹⁶

Безспорно е необходим по-задълбочен анализ на процеса на формулиране, ресурсно обезпечаване и изпълнение на заложените

13. Представените общини и приетите от тях документи, свързани с детските политики, имат само примерен характер, тъй като целите на настоящия документ не включват представянето изготвянето на цялостен преглед и анализ на мерките за насърчаване на детското и младежко участие на общинско ниво в България.

14. Община Русе. Общинската програма за закрила на детето за 2014 г.
http://www.ruse-bg.eu/uploads/files/SocialniDeynosti/PROGRAMA_ZAKRILA_NA_DETETO.pdf

15. Община Бяла Слатина. Общинска стратегия за закрила на детето 2014 – 2017 г.
http://www.byala-slatina.com/assets/Ivan_Petrov/NormDoc/2014/strat_zakr-deteto.pdf

16. Община Бяла Слатина. Общински план за младежта 2013 г.
http://byala-slatina.com/assets/Ivan_Petrov/Reshenia%20OS/7-03/plan_mladeji_2013.pdf

цели, за да може да се направи оценка на ефективността и въздействието на постигнатите резултати на местно ниво. В същото време към настоящите усилия могат да се отправят конкретни предложения, които да благоприятстват успешното прилагане на местни политики за насърчаване на детското участие. Примери в тази насока са:

- **насърчаване на сътрудничеството** с граждански организации и вече установени форми на детско и младежко участие (например, училищни съвети и парламенти),
- **идентифициране на успешни модели на работа**, прилагани в други общини в страната,
- **използване на възможностите и ресурсите, предоставяни от местни и национални неправителствени организации и мрежи.**



3. ДОБРИТЕ ПРАКТИКИ, КОИТО ОТКРИХМЕ

Ключова дейност от проект „Мегафон: Детско и младежко участие за по-добро гражданство“ е **идентифицирането на добри практики** по детско и младежко участие в България. Тези практики могат да се използват от различни неправителствени организации и публични институции, чиито цели и обхват на работа предполагат или изискват гарантиране правата на децата, включително и правото на участие.

Нашата идея за „добра практика“ е за примерна инициатива, дейност или модел на работа, която отговаря на следните основни характеристики:

- планирана и извършена от организации (неправителствени, младежки, неформални и др.) или структури на местната и/или централна власт в България;
- имаща за цел въвеждане или утвърждаване на детското участие в даден контекст и мащаб;
- демонстрираща потенциал да бъде трансферирана и приложена и в други организации и контексти.

При проведеното през м. април 2014 г. проучване **бяха събрани 16 примера за извършени дейности**, които номиниращите организации определиха като добра практика в сферата на детско участие. Националната мрежа за децата използва следните **критерии** за оценка на събраните инициативи:

- **Автентичност на включването** на децата и младите хора в дейността, т.е. дали участието им е пълноценно и признава техните способности, интереси и желания или служи по-скоро като украсение¹⁷.
- **Устойчивост** на предлаганата практика – успяла ли е да функционира добре за целия планиран период (или повече) и може ли да функционира поне относително самостоятелно и занапред.
- **Повторяемост и трансфериране** – има ли практиката потенциал да се извърши отново в същия контекст, както и дали има потенциал да се извърши в напълно различни условия от други хора или е твърде специфична сама по себе си.
- **Характер на взаимоотношенията между децата и възрастните** – съществува ли пълноценна комуникация между децата и възрастните, справедливо разпределение на отговорностите, доверие или са такива, основани на изключване и неразбиране.
- **Реализирана промяна** – изпълнила ли е (или изпълнява ли) практиката предварително заложените си цели и постигнала ли е положителна промяна върху по-широката среда, в която е осъществена.

17. Виж Приложение 2 и текста към стълбата на Роджър Харт на стр. 26

СНЦ „Еквилибриум“ с Комплекс за социални услуги за деца и семейства – гр. Русе

Дейността на СНЦ „Еквилибриум“ е насочена към стимулиране на социалната интеграция на деца и младежи в неравностойно положение чрез насърчаването им да откриват в себе си положителните качества, силните си страни и способности. В Комплекса за социални услуги в гр. Русе, управляван от СНЦ „Еквилибриум“ в партньорство с Клуб „Отворено общество“–Русе, се предлагат широк спектър от услуги за деца в риск и техните семейства в рамките на Център за обществена подкрепа, Център за настаняване от семеен тип и Център за работа с деца на улицата.

Организацията вярва, че **децата са пълноценни, развиващи се личности, които могат и трябва да участват според възможностите си във всяко решение и всеки процес, който ги засяга.** Интегрираната практика на „Еквилибриум“ отчита напълно правото на децата да участват в и да влияят върху решенията и действията, правени в тяхно име. Те са овластени да бъдат сред ключовите фактори, определящи какво, кога и с кого да им се случва по пътя към преодоляването на трудностите в техния живот. В **клубовете по интереси** в Центъра за работа с деца на улицата организацията акцентира върху удоволствието от експеримента и поддържането на емпатийна среда, в която всеки е разбран и приет. Децата са насърчавани да участват в ежегодните информационни конференции на Центъра с презентации от дейността си, игри за възрастните и артистични прояви.

От съвместната работа с децата се ражда **идеята за „Книга на успеха“** на всяко дете. Вътре децата могат да поставят удостоверения, грамоти, копия от бележници с оценки, за които са работили усърдно, снимки, рисунки и колажи, собствените си истории за моменти, когато са се почувствали важни и можещи или са проявили грижа и съпричастност към другите. По желание на самите деца са приобщени към идеята и техните родители.

Организацията включва и деца-доброволци, които преминават обучение в ценности и умения за благотворителност и социално пре-

дприемачество, с което получават званието „Благотворец Храбър“. Те подкрепят децата от Центъра за работа с деца на улицата в ежедневните им дейности и инициативи с огромно въздействие върху успехите и мотивацията им.

Включването на децата в планирането на собствените им програми за развитие подобрява цялостната им социална изява. То ги мотивира да посещават редовно училище и да постигат по-високи резултати, с което развиват ново разбиране за ученето като продължение на естественото им любопитство и откривателски дух – едновременно полезно и приятно, насочвано от тях самите и през целия им живот. Децата получават възможност **да развиват ценни житейски и социални умения**. Особено важно постижение е изграждането на мотивация и отговорност да се извежда започнатото докрай.

Web: <http://www.eq-bg.com/bg/>

Facebook: <https://www.facebook.com/profile.php?id=100002911548066&fref=ts>

Лице за контакт: Стефка Петева

Телефон: +359 82 813 383

E-mail: s.peteva@eq-bg.com

Основно училище „Христо Ботев“ – с. Търнава

Основно училище „Христо Ботев“ в с. Търнава, общ. Бяла Слатина, е институция с вече 175 годишна история, работила през това време с над 4000 деца. През 2013 г. училището се включва в обучение на Националната мрежа за децата и Младежка мрежа „Мегафон“ за включване на децата във взимането на решения в училище. Като пръв резултат от обучението се появява и **идеята за проект „Блага дума железни врати отваря“, насочен към намаляване употребата на груби и нецензурни думи в училище.** След проведена анкета в училището във връзка с превенция на агресията става ясно, че една от основните причини, водеща до прояви на насилие и лоши взаимоотношения между учениците е грубият език, който те използват. Той е повод за свади и обиди, разочарование в учителите, осъждане от по-възрастните хора в общността.

Въпреки че официално проектът не е подкрепен от Национална мрежа за децата, ентузиазмът на децата за неговото реализиране е ясно изразено и те **включват предвидените дейности в плана на Ученическия съвет и Годишните планове на училището**, а резултатите не закъсняват – всички инициативи се осъществяват през 2013 г., продължават до днес и носят със себе си отлични резултати. Според учителите агресията сред учениците намалява, а хората в общността научават, че животът заедно става по-добър само със споделено желание и работа. **Започнатите съвместно от деца и възрастни инициативи** утвърждават детското право на участие, така че децата поемат отговорност за собствената си общност, нейната среда и начини на общуване.

При събирането на предложенията и реализиране на дейностите по проекта се включват всички ученици. Участниците от клуб „Млад журналист“ и Ученическия съвет приемат предизвикателството да реализират предвидените дейности, да дадат гласност на постиженията и проблемите в хода на проекта, както и да поддържат рубриката „Блага дума железни врати отваря“ в училищния вестник „Мечтател“ минимум две учебни години до превръщане на желаната култура на общуване в основна черта на училищната общност.

Едно от основните постижения на практиката са **подобрените взаимоотношения между учениците в класовете и включването на родителски активи** от всички класове в проведените дейности с помощта и желанието на самите деца. Допълнително, проектът съдейства за изграждането на капацитета и увереността на Ученическия съвет на училището, правейки го част от общността на учителите, учениците, родителите и управлението на училището и общината.

Web: <http://outarnava.eu/>

Facebook: Основно училище „Христо Ботев“ – с. Търнава

Лице за контакт: Ирена Янкова

Телефон: +359 886 958 792

E-mail: prog_hr_bottev@abv.bg

„неВъзможно е!“ – Център за ученически инициативи, проекти и възможности за всеки

Ученическата инициатива възниква като отговор на дефинирани от самите деца предизвикателства: „...основен проблем за всички ученици в училището ни е фактът, че не стъпваме много сигурно, с увереност и желание в различни нови инициативи. Често се изправяме пред страхове и съпротиви, свързани с това, че не вярваме достатъчно в способностите си, не познаваме уменията си и това ни води до формулировки като „Не мога“, „Невъзможно е“.

неВЪЗМОЖНО Е е инициатива и център, задействан от екип млади хора, за да помага на други ученици. Участниците – ученици, ментор и помощник-учител – се стараят да направят по-разпознаваеми, желани и достъпни различни ученически възможности за реализация и трупане на опит. Главната идея на „неВЪЗМОЖНО е“ е да превръща участниците в екипа (учениците) в основни агенти в това самите деца да създават за деца възможности и условия за подкрепа при разпознаване на потребности и адресиращи ги възможности. Активни участници, изпълняващи модела, са четирима ученици от СОУ „Христо Ботев“, подкрепяни от учител. Дейността на екипа е насочена към ученици в Горна Малина, но с особен акцент върху младежите след осми клас. Екипът предприема дейности и за участници, с които младежите са свързани – учители, община, РИО, родители, професионалисти. Проектните дейности на екипа адресират потребности на младежите в това училище, събиращо ученици от повече от десет населени места.

Проектът е разпознаваем в училището, а момичетата, които стоят зад него са приемани като лидери в общността. Отделни представители се доказват и добиват увереност да участват и в други инициативи, например в Съвета на децата към ДАЗД и Младежка мрежа „Мегафон“.

След повече от година работа налице е доверие от директора на училището в успеха на проекта. Ученици и учители с различни инициативи редовно търсят съдействие от екипа на „неВЪЗМОЖНО Е“ за популяризация на свои идеи или проекти онлайн или в училище. Неколкократно инициативите са отразявани в бюлетина на община Горна Малина, като положителни примери за дейности от и за децата. Дейностите му са препоръчвани в официални документи на общината като мярка за положително въздействие върху деца с асоциално поведение. Проектът е представен пред група за иновационни практики в образованието като средство за промяна в училищна общност. „неВЪЗМОЖНО Е“ е призната и от „Заедно в час“ успешна практика за включване на младежи.

Facebook: <https://www.facebook.com/neVuzmoznoE?fref=ts>

Лице за контакт: Йоана Петкова

Телефон: +359 886 193 300

E-mail: imPOSSIBLE.center@mail.com

Младежки парламент – гр. Самоков

Младежки парламент – гр. Самоков възниква след участие на група деца и млади хора във фестивал, организиран от Младежки парламент–гр. Плевен. В последствие желанието на учениците от Професионалната гимназия по туризъм в Самоков **получава подкрепата на учители за стартиране на инициативата и постигане на бъдеща устойчивост като детско и младежко представителство в града.** Главната цел на Парламента е да работи така, че младите хора в Самоков да получат **по-широки възможности за реализиране на техни идейни проекти** и да получат по-големи шансове за реализация. Една от подцелите е да се възпитат граждански ценности като толерантност, равнопоставеност, активност, критичност, посредством учредяване на реално действаща структура.

Работата е насочена към младежи на възраст между 14 и 29 години от различна етническа и религиозна принадлежност. Изборът на целевата група се основава на собствената принадлежност на младите хора, създали Парламента. Основните участници в дейността са координационният съвет (пет координатора) и председател. Останалите **доброволци се включват в дейности и взимане на решения, свързани с интересите им**, разпределени в пет комисии – „Образование и професионално развитие“, „Спорт и свободно време“, „Екология и туризъм“, „Връзки с обществеността и партньорите“ и „Култура и изкуства“. Координаторите осъществяват връзка между отделните комисии. Те взимат важните решения след допитване до останалата част от парламента, а след това разпределят задачите и отговорностите по комисии. **Самите координатори са деца и млади хора, подпомагани от ментори** (възрастни с опит в съответната сфера).

Младежкия парламент има вече установени трайни партньорства с други организации като Асоциация Родители, Национална мрежа за децата, Асоциация Български детски и младежки парламент и др. Не на последно място, **Парламентът е разпознат от Община Самоков като партньор** в обсъжданията на политики и дейности за децата и младите хора.

Като оставащо предизвикателство самите млади хора от Парламента посочват: „Все още се опитваме да покажем на учителите какво ни липсва, за да ни помогне в развитието ни, а самите ние се развихме като личности, научихме много, научихме се да даваме, да гледаме на себе си като на част от цялото, да говорим и да се борим за това да бъдем чути. Но се научихме най-вече да слушаме.”

След близо две години работа първите резултати са на лице. Младежният парламент успява да събере на едно място хора от различни социални слоеве, на различни позиции в обществения живот (социални работници, кмет, общински съветници, учители, представители на медиите, родители) и да ги предразположи да чуят мнението на децата и техните проблеми. **Участниците в Парламента са успешни в това да покажат на младите хора, че има смисъл да правят това, което обичат (извън училище) и има къде и с кого да го правят.**

Facebook: <https://www.facebook.com/MladezkiParlamentSamokov>

Лице за контакт: Юлиана Руменова

Телефон: +359 894 999 383

E-mail: yuliana.rumenova@gmail.com

Детски и младежки парламент към Общински детски комплекс – гр. Варна

Детския и младежки парламент към Общински детски комплекс (ОДК)-Варна разработва и реализира през 2011 г. своя проект „Големите проблеми на малките етикети“. Основните цели на проекта са да промени нагласите на децата и младите хора при избора им на стоки и услуги[...]; да повиши потребителската култура на децата и ги информира за правата им като потребители[...]; да подпомогне децата да научат как да отстояват правата си.

Основните участници са 39 деца и млади хора на възраст 12 – 18 години от Детски и младежки парламент-Варна (или 21 момичета и 18 момчета от български, ромски и турски произход). Проектът е осъществен съвместно и с родителите, учителите и приятелите на младите хора от Парламента. Той включва **обучение в четири модула, пътуващ семинар и кръгли маси със заинтересовани от проблема страни**. Постига се сътрудничество със специалисти от Българската агенция по безопасност на храните, Регионална здравна инспекция, Комисия за защита на потребителите, РИО на МОН, Община Варна. Децата изразяват готовност да се включат в планирането и реализирането на всички заложените дейности.

Проектът **достига до близо 3000 млади хора на възраст между 12 и 18 години**, които преките участници запознават с целите на проекта в часа на класа и информационните кампании в средните училища. В резултат на осъществените по проекта дейности, децата споделят, че се замислят какво консумират, четат сроковете на годност на продуктите и си търсят правата при покупка на стоки и използване на услуги. Благодарение на инициативата промяна има и в училищата, където се осъществява по-строг контрол на храните, предлагани в сградата.

Независимо от съдържанието на конкретния проект, той е всъщност показателен за дейността на един от най-добре функциониращите ОДК в страната. Детският и младежки проект, като изразител на правото на участие на децата и младите хора, възниква и функционира в една **изключително подкрепяща институционална среда** – и Община Варна, и Младежкия дом, и редица неправителствени организации и самият ОДК разпознават парламента и му сътрудничат в различните му усилия.

Web: <http://www.odk-varna.com>

Facebook: <https://www.facebook.com/adm.odk?fref=ts>

Лице за контакт: Юлия Кавръкова

Телефон: +359 878 362 029

E-mail: varna_dp@abv.bg



4. ВМЕСТО ЗАКЛЮЧЕНИЕ...

Темата за това как най-пълноценно да включваме децата и младите хора в работата с тях вероятно никога няма да бъде изчерпана. Пътят не е лесен – изисква преодоляването на много нагласи, активно взаимно учене, работа с много и разнообразни групи хора и институции и отделяне на значителни ресурси.

Все пак ние от Национална мрежа за децата смятаме, че България е поела по този път и много професионалисти търсят най-добрите начини за работа.

Гарантирането на правото на децата на участие в България е категорично изразено както на национално, така и на местно ниво и е подкрепено от формална нормативна рамка. Надявам се, че тази тенденция ще се запази и развие, но същевременно е необходимо постигането на по-високо ниво на свързаност и взаимно допълване на мерките в различните сфери на детски политики в България.

Наблюдава се средно- и дългосрочно залагане на темата като стратегическа цел на ангажираните институции (Държавна агенция за закрила на детето, Министерство на образованието и науката, различни общини). Особено благоприятно би било оказването на методическа подкрепа, по-тясно синхронизиране на стратегическите цели и приоритети между националното, регионално и общинско ниво на управление и адекватното им ресурсно обезпечаване. Не се отчита обаче нуждата от анализ и оценка на постигнатите резултати и включване на научените уроци в бъдещи стратегически и оперативни документи. Затова положително влияние върху бъдещи мерки за гарантиране

правото на участие би имало въвеждането на системно наблюдение и оценяване на постигнатите резултати и реализираната промяна и въздействие.

Всеки професионалист и гражданин **може да се поинтересува не само от нормативното, но и от практическото съблюдаване на това право на децата** и да се застъпва за него – в собствената си работа или чрез работа с институциите.

Съществуват опит и добри практики в сектора на гражданските, младежки и неформални организации в сферата на детско участие, което дава отлична възможност за обединяване и използване на този ресурс и експертиза в бъдеще. Ясно изразена е **нуждата от създаване на платформа за обмен на информация и добри практики и насърчаване на диалога между отговорните институции и гражданските организации, работещи по темата**. Могат да бъдат идентифицирани и разработени модели на сътрудничество между държавни и общински структури и представителства на детското и младежко мнение. Необходимо е тези модели да получат заслужената публичност и да послужат като отправна точка или насоки и за други инициативи за сътрудничество.

Всеки професионалист и гражданин **може да потърси организациите, практиките и инициативите в неговото населено място или област, които насърчават детското участие и да ги подкрепи по свои начин**. Изграждането на единни системи за координиране и обмен на информация между такива структури е особено важно, за да са наясно с правото на участие не само възрастните професионалисти, но и самите деца.

Смятаме, че съществува **необходимост от подобряване на капацитета на професионалистите, работещи с деца и постоянно надграждане на знанията им по темата детско и младежко участие**. Един от основните фактори за успешното популяризиране и прилагане на правото на децата на участие е пълното разбиране на концепцията и измеренията ѝ, както и набелязване на най-адекватните за дадения контекст модели за работа с децата.

Ние в Национална мрежа за децата винаги сме смятали въпросите на децата за ангажимент на цялото ни общество. Сигурни сме, че и отговорните институции, и родителите, и най-вече професионалистите,

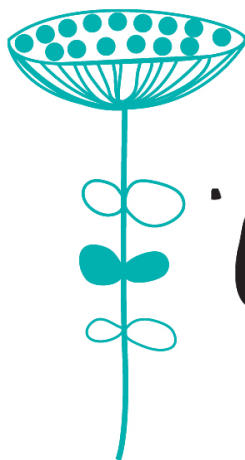
пряко работещи с децата и познаващи техните ситуации в най-висока степен дават най-доброто от себе си, за да гарантират детското благосъстояние. И тъй като то може да бъде факт само отчитайки тяхната собствена активна роля, ние се надяваме, че този документ е дал своя принос в признаването ѝ и в намирането на повече начини за пълноценна работа с децата.

Използвани източници

1. Европейски съюз. Харта на основните права на Европейския съюз, 2009
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:083:0389:0403:BG:PDF>
2. Организация на обединените нации. Конвенция на ООН за правата на детето, 1989
http://www.stopech.sacp.government.bg/?sid=professional_bg&pid=28-0000000050
3. Организация на обединените нации. Комитет за правата на детето Конвенция на ООН за правата на детето. Общ коментар No. 12, 2009
<http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.pdf>
4. Организация на обединените нации. Конвенция на ООН за правата на хората с увреждания, 2011
<http://www.un.org/disabilities/convention/conventionfull.shtml>
5. Съвет на Европа. Стратегия на Съвета на Европа за правата на детето (2012-2015)
http://www.coe.int/t/dg3/children/StrategySept2012_en.pdf
http://sacp.government.bg/media/cms_page_media/12/Council%20of%20Europe%20Strategy%20for%20the%20Rights%20of%20the%20Child_bg_prevod_redaktiran.pdf
6. Съвет на Европа. Хоризонтална програма „Да изградим Европа за и с децата“
http://www.coe.int/t/dg3/children/other%20langauges/booklet_bulgarian.pdf
7. International Save the Children Alliance. Practice Standards in Children's participation, 2005. <http://resourcecentre.savethechildren.se/library/practice-standards-childrens-participation>
Reid et al. (eds.), Participation and Learning, 19–31. Springer 2008

8. Държавна агенция за закрила на детето. Национална програма за закрила на детето
<http://sacp.government.bg/programi-dokladi/strategii-programi-planove/>
9. Държавна агенция за закрила на детето. Национална стратегия за детето 2008 – 2018 г.
<http://sacp.government.bg/programi-dokladi/strategii-programi-planove/strategia-zakrila-deteto-2008-2018/>
10. Държавна агенция за закрила на детето. Съвет на Европа, Стратегия на Съвета на Европа за правата на детето (2012-2015), 2012.
http://sacp.government.bg/media/cms_page_media/12/Council%20of%20Europe%20Strategy%20for%20the%20Rights%20of%20the%20Child_bg_prevod_redaktiran.pdf
11. Министерство на образованието и науката. Националната стратегия за младежта (2012 – 2020)
<http://www.mon.bg/?h=downloadFile&fileId=2008>
12. Община Русе. Общински годишен план за младежта 2013 г.
<http://www.ruse-bg.eu/pages/285/index.html>
13. Община Русе. Общинската програма за закрила на детето за 2014 г.
http://www.ruse-bg.eu/uploads/files/SocialniDeynosti/PROGRAMA_ZAKRILA_NA_DETETO.pdf
14. Община Бяла Слатина. Общински план за младежта 2013 г.
http://byala-slatina.com/assets/Ivan_Petrov/Reshenia%20OS/7-03/plan_mladeji_2013.pdf
15. Община Бяла Слатина. Общинска стратегия за закрила на детето 2014 – 2017 г.
http://www.byala-slatina.com/assets/Ivan_Petrov/NormDoc/2014/strat_zakr-deteto.pdf
16. УНИЦЕФ България. Концепция „Град – приятел на детето”
<http://childfm.unicef.bg/-hild-riendly-ity-onception/bg>
17. УНИЦЕФ България. Община – приятел на детето
<http://childfm.unicef.bg/za-nas/bg>

ПРИЛОЖЕНИЯ



Приложение 1

Предизвикателства и добри практики на НПО, които работят с юноши и млади хора, които нито работят, нито учат или се обучават

Общи положения

Националната мрежа за децата (НМД) е коалиция от над 120 неправителствени организации (НПО) от цяла България, които работят със и за децата и семействата. **Национална мрежа за децата работи за общество, в което всяко дете има собствено семейство и се радва на най-добрите възможности за живот и развитие.** Нашата организация се стреми да постигне хармония между секторните политики за децата и семействата, така че правата и благосъстоянието им да бъдат гарантирани. Основните сфери в работата ни са консолидирането на гражданския сектор около въпросите на децата и семействата, изграждане капацитета на организациите в областта на разработването на програми, свързани с правата на детето и планиране и провеждане на застъпнически кампании за гарантиране правата на децата и подобряване на тяхното благосъстояние. Вече трета година ключов приоритет в дейността на НМД е насърчаването на детското участие като право на децата и ръководен принцип в работата с тях.

Като част от своите стратегически приоритети до 2020 г. Националната мрежа за децата, с подкрепата на УНИЦЕФ България, разработи проекта „Идентифициране на предизвикателства и добри практики на НПО, работещи с юноши и млади хора, които нито работят, нито учат или се обучават (NEET)“. В съответствие с усилията за постигане на по-стабилна интеграция на НПО по темата за проблемите на българските деца и млади хора проектът отчита, че има спешна нужда гражданският сектор да разпознае спецификите и потребностите на юношите и младите хора, които нито работят, нито учат или се обучават, като значима по размер социална група. Заедно с очертаването на границите на съществуващите усилия, насочени към тези млади хора, това са необходимите предпоставки, за да се гарантират пълноценни съвместни мерки между държавата и организациите от неправителствения сектор в бъдеще.

Докладът разглежда положението на групата и възможните начини за преодоляване на съществуващите модели на тяхното изключване от **три основни гледни точки — безработица/заетост, образователен статус и (ре)интеграция и осъществяване на участието на децата и младите хора в обществения живот и живота на общността** (като тяхно право и средство за учене, интеграция, социална защита и развитие).

Настоящият доклад има за цел да обобщи опыта на съответните организации — членове на Национална мрежа за децата, от тяхната работа с юноши и млади хора от категорията NEET, както и да отправи препоръки към ключовите заинтересовани страни за по-нататъшни действия за укрепване на капацитета на НПО, относно работата с младежта и другите форми на приобщаване с цел подпомагане на социалното включване на младежите от категорията NEETs и за инициативи за конкретни действия, насочени към младите хора в това положение.

Констатациите в настоящия доклад са резултат от поредица от консултации с практикуващи специалисти и експерти, като са използвани и данни от достъпни национални и международни изследвания. Организациите-членове на Национална мрежа за децата, които имат принос към съдържанието на настоящия доклад, включват: SOS Детски селища България, Национална асоциация за приемна грижа, Фондация „Партньори-България“, Национален алианс за работа с доброволци, Сдружение „Българска тренировъчна централа“, Асоциация Родители, Българска асоциация по семейно планиране и сексуално здраве и Училищното настоятелство на Основно училище „Христо Ботев“, Търнава.

Кой стои зад „NEET“?

Понятието NEET се отнася до млад човек, който нито работи, нито учи или се обучава (от английски език „Not in Education, Employment, or Training“). Този акроним е използван за първи път в Обединеното кралство, но бързо се е разпространил в другите страни по света и е заел трайно място в програмите за развитие, макар все още да е характерен предимно за страните в Северна и Южна Америка, Далеч-

ния изток и Обединеното кралство. Терминът получава широко разпространение, след като е използван в доклада за 1999 г. на Звеното за социално изключване¹⁸. Преди това се е използвал изразът „статус нула“, който има същото значение, но е отпаднал от употреба поради негативната си конотация. В Европа през 2010 г. Комисията по заетостта (EMCO) на Европейския парламент и нейната Група за показатели (ГД „Трудова заетост“ на ЕК) се договориха за определението и методиката за изготвяне на стандартизиран показател за измерване на броя на хората, които попадат в категорията NEET в държавите-членки. Определението включва млади хора на възраст 15—24 години, които са безработни или неактивни съгласно определението на Международната организация по труда (МОТ), както и тези, които не участват в никаква форма на образование или професионално обучение. Определението се прилага от Евростат и този показател се използва в контекста на стратегията „Европа 2020“.

В по-конкретното им социално и демографско измерение NEET са млади хора или юноши на възраст между 15—16 и 24 години (някои 16-годишни юноши са все още в задължителна училищна възраст), макар че подгрупата на възраст 16—18 години често е обект на специално внимание, тъй като по закон те все още са деца. За попадащите в тази категория обикновено се приема, че са в риск или в уязвимо положение поради специфичен произход или условия, липса на перспективи или липса на необходимите социални и професионални компетентности. Всички тези предпоставки, които определят дали един млад човек може да попадне в категорията NEET, се преплитат и създават значителни рискове в маргинализираните общности, където културните фактори, условията на живот, икономическият статус, социалният и образователният капитал и политики (и липсата им) предопределят неясна съдба за децата и техните семейства.

Категорията NEET представлява силно разнородна социална група. Обикновено в нея попадат хората, които са традиционно определени като безработни, но терминът включва също и уязвими подгрупи като например хора с увреждания и млади хора, които полагат грижа за друго лице, обезкуражени работници и млади хора, които са изключени от обществото. В обхвата на тази категория попадат и такива, които не се възприемат като уязвими, като например младите хора,

18. SEU, сега Работна група по въпросите на социалното изключване: част от администрацията на британското правителство, която подпомага кабинета със стратегически консултации и политически анализи в борбата му със социалното изключване.

които просто искат да отделят определено време за себе си, както и тези, които се занимават с изкуство и самостоятелно учене. И все пак основният критерий, който обединява всички тези различни групи, е икономическият ефект от тяхното поведение и начин на живот за развитието им, следван от образователния им статус като предпоставка за приноса им към икономиката и като фактор за социална интеграция.

В доклада на Eurofound от 2012 г. са обобщени основните характеристики и фактори за попадането на един млад човек в категорията NEET:

- „При лицата, които смятат, че здравният им статус е лош или много лош, и за които вероятността да страдат от някакво увреждане е по-голяма, има над 40 % по-голяма вероятност да попаднат в категорията NEET в сравнение с лицата с добър здравен статус.
- Вероятността младите хора с имигрантски произход да попаднат в категорията NEET е със 70 % по-голяма в сравнение с другите млади хора.
- Лицата с ниско образователно равнище попадат тройно по-често в категорията NEET в сравнение с тези с висше образование и двойно по-често от лицата със средно образование.
- Хората, които живеят в отдалечени области и в малки градове, са до 1,5 пъти по-заstrasени да попаднат в категорията NEET в сравнение с лицата, които живеят в средно големи и големи градове.
- Младите хора с нисък доход на домакинството са по-заstrasени да попаднат в категорията NEET от останалите [...]
- Обстоятелството, че родителите са или са били безработни, повишава вероятността за попадане в категория NEET със 17 %.
- Вероятността лицата с родители с ниско образование да попаднат в категорията NEET е с 1,5 пъти по-голяма, отколкото за младите хора, чиито родители имат средно образование, и до два пъти по-голяма в сравнение с тези, чиито родители имат висше образование.
- Делът на младите хора с разведени родители, които са в категорията NEET, е с 30 % по-голям, отколкото сред останалите млади хора.” (стр. 55—56).

Ясно е, че поведението и условията, в които живеят юношите и младите хора, които нито работят, нито учат или се обучават, имат ефект, който далеч надхвърля икономическите последици. Докато разчетите показват, че общата годишна загуба от изключването на НЕЕТ от пазара на труда може да бъде изключително висока (за България тя е 3,31 % от БВП за 2011 г.), социалната цена е дори още по-значима, като тя отразява сложността на ситуацията, която кара младите хора да се окажат изключени от обществото. Вследствие на това се стига до по-малко междуличностно и институционално доверие, по-слаба политическа ангажираност и по-ниско равнище на социално и гражданско участие (стр. 87—107).

Неучастието в пазара на труда по време и непосредствено след завършване на училище може да бъде естествена част от прехода на младия човек към пълнолетие, но **неучастието в никаква икономическа активност за по-дълъг период от време може сериозно да накърни бъдещите му перспективи за трудова заетост**. Първият явен резултат е, че тези млади хора са изключени от взаимоотношенията и социалните мрежи, създавани в работна или учебна среда, като така имат **по-малко шансове да развият своята социална и професионална компетентност**. Най-често младият човек от тази група не разполага с почти никакъв личен доход, което означава не само **лишаване от стоки, услуги и дейности**, но също и лишаване от съвременния начин на живот на младия човек. Ако се натрупат такива ефекти и се съчетаят с отношения с публични институции, свързани с налагане на административни или наказателни санкции, това може да доведе до **трайно отдръпване от обществения живот** или в случая на младите хора в уязвимо положение — до **трайна неспособност да мобилизират своя личен капацитет за развитие**.

Ситуацията в данни

Докладът на Международната организация по труда за 2013 г. очертава някои тревожни тенденции за живота на младите хора по света, а подзаглавието му „Поколение в риск“ би трябвало да провокира сериозна дискусия сред отговорните органи и заинтересовани страни в целия свят. Съгласно констатациите **„равнището на младежката безработица в света, което беше намаляло от 12,7 % през 2009 г. и на 12,3 % през 2011 г., отново се увеличи до 12,4 % през 2012 г. и продължи да нараства до 12,6 % през 2013 г. [...] В доклада се посочва, че „равнището на младежката безработица продължава да се покачва от 2008 г. насам. Младежката безработица е нараснала с 24,9 % в държавите с развита икономика и в Европейския съюз (ЕС) през периода между 2008 и 2012 г., като през 2012 г. равнището ѝ е достигнало най-високата си стойност през последните десетилетия: 18,1 %“ (МОТ, 2013 г., стр. 2—3). Съгласно цитирания по-горе доклад на Eurofound „Има големи разлики между държавите членки, които продължават да варират в диапазона от под 7 % (Люксембург и Нидерландия) до над 17 % (България Ирландия, Италия и Испания).“ На практика в България се наблюдава най-високият в ЕС дял на юноши и млади хора, които нито работят, нито учат или се обучават, като през 2011 г. 24,6 % от населението на възраст 15—29 години попадат в тази категория.**

Що се отнася до образованието, през 2013 г. **„по света има повече юноши (обикновено на възраст между 12 и 15 години), отколкото деца в начална училищна възраст (63 милиона срещу 58 милиона), които са извън училище“** (Електронен атлас на ЮНЕСКО за децата извън училище). В края на учебната 2012 г. в региона на Централна и Източна Европа 850 038 юноши в прогимназиална възраст са били извън училище. От тях 24 920 са от България в сравнение с 11 759 през 2002 г. (Институт по статистика към ЮНЕСКО).

По данни от Националния статистически институт:

- 17 571 деца и млади хора са напуснали училище през 2012/2013 г. (2,34 % от всички учащи за същата учебна година), 12 303 от които са на възраст 12—19 год. (70 % от всички учащи, които са напуснали училище за същата учебна година);
- 16,4 % от лицата, живеещи в домакинства без заети лица, са деца до 17-годишна възраст;
- 17,4 % от всички хора, които се отчитат като обезкуражени през 2013 г., са във възрастовата група 15—24 год.

Правото на участие като средство за интеграция

Участието в социалния живот и в гражданското общество трябва да се гледа като едно от ключовите измерения на профила на NEET, което има свои собствени тенденции и специфика. Участието като право на мнение и на включване в процесите на взимане на решения и в действията, влияещи върху живота на младия човек, е трудно да бъде измерено само по себе си. Изключително трудно е да бъдат намерени данни за това разбиране на участието и обикновено то се измерва въз основа на специфично поведение. **Когато става дума за участието в социалния живот, като в институции на местната и централната власт и организации за свободното време „[н]а европейско равнище младите хора, които не попадат в категорията NEET, имат много по-високо общо равнище на участие в социалния живот, отколкото тези от категорията NEET: 46 % спрямо 26,7 %“** (Eurofound, 2012 г., стр. 101).

Важността на пълноценното участие на децата и младите хора е ясно изразена в Конвенцията на ООН за правата на детето. През май 2014 г. по време на Световната конференция за младите хора в Коломбо, Шри Ланка, министри по младежките въпроси, агенции на ООН, младежки организации и други приеха Декларация за младежта. Параграфи 46-50 дават специфични предложения за овластяване на най-уязвимите млади хора в собственото им развитие и това на техните общности, а първите две предложения в декларация са насочени именно към включващо и водено от самите млади хора развитие.¹⁹

Участието в общностния и обществен живот като човешко право (право на формиране и изразяване на мнение, на достъп до информация, на свобода на съвестта, на свобода на сдружаване и пр.) неслучайно е и **ръководен принцип в работата с децата и младите хора**. Гарантирането на право на участие на децата и младите хора е предпоставка за устойчиво развитие на социалните умения, доколкото на младия човек се дава доверие да изпитва границите на общуването, да се учи от грешките си и да изгради позитивна представа за себе си като развиващо се същество. Развиването на социални умения и изграждането на доверителни връзки води на свой ред до два изключително важни резултата – умения за отказ и справяне в ситуации на тормоз и насилие (вкл. за подаване на сигнал, вместо премълчаване) и доверие във възрастните и институциите. Не на последно място,

19. Colombo Declaration on Youth, „Mainstreaming Youth in the Post-2015 Development Agenda“

гледано като социално учене (т.е. учене в социален контекст и чрез социалните връзки), участието е фактор в общностното развитие, доколкото овластените млади хора стават способни сами да подобряват културните, образователните и други измерения на своите общности и доколкото се превръщат в ролеви модели на своите близки и връстници.

У нас правото на мнение като основа на пълноценното участие е едно от най-неразпознаваните и неразбрани и от младите хора, и от възрастните, и от професионалистите права. Според резултатите от проведените серия изследвания по Дейности 3 и 4 от проект „Извършване на оценка на Националната стратегия за детето“ на оперативна програма „Развитие на човешките ресурси“, „Участието на децата се разглежда от респондентите в два основни аспекта: от една страна, участие на децата във формирането на политики за деца – и от друга, даване на възможност на децата да участват в решенията, засягащи самите тях. И за двата аспекта за респондентите е много по-трудно да изказват категорични становища, отколкото по отношение на други права, като основната причина за това е, че много малка част от тях се чувстват компетентни да преценят кога, как, за какво и от кого може и трябва да се търси мнението на децата.”²⁰

НПО в посрещането потребностите на юношите и младите хора, които нито работят, нито учат или се обучават

Освен публичните политики и институциите, които имат за цел да облекчат положението на лицата от категорията NEET и подпомагат националните и международни икономии и обществото, неправителствените организации (НПО) са другият главен институционален участник, който е посветил усилията си на социалното включване и развитие. Макар че застъпническата дейност на тези организации е винаги решаваща за демократичните процеси и допринася за по-всеобхватни и представителни политики, настоящата глава разглежда

20. Окончателен доклад. Извършване на социологични и специализирани проучвания и изследвания за оценка на резултатите от изпълнението на Националната стратегия за детето в изпълнение на Дейности 3 и 4 от Проект „Извършване на оценка на изпълнението на Националната стратегия за детето“ на ОПРЧР, обособена позиция № 1, стр. 123.

пряката работа на български НПО, членуващи в Националната мрежа за децата, с юношите и младите хора. Както е посочено по-горе, надеждата е, че **обогатяването на публичния и гражданския сектор с повече споделен опит и добри практики ще доведе до по-добри политики и по-добра съгласуваност между заинтересованите страни по проблемите и потребностите на юношите и младите хора, които нито работят, нито учат или се обучават.**

Организациите, които взеха участие в консултативния процес за изготвяне на настоящия доклад, имат определен опит с няколко конкретни групи деца, юноши и млади хора – с увреждания и/или специални образователни потребности, лица, лишени от родителска грижа, мигранти и лица от маргинализирани ромски общности. Следващите констатации се отнасят до конкретните усилия на НПО да осигуряват по-добро социално приобщаване и включване в работната сила.

Пречки и предизвикателства

Социалните фактори са вероятно най-важни и дълбоко вкоренени в контекста, в който се работи с NEET, и в този смисъл представляват най-комплексните предизвикателства, пред които се изправят практикуващите специалисти и организациите. Много често младите хора, които се нуждаят в най-голяма степен от реинтеграция, са онези, които са прекарвали целия си живот в условия на сериозно социално изключване, предавано понякога дори от едно поколение на друго.

Когато става дума за определени социални групи и общности (по-специално ромите, но също така и други), организациите наблюдават много силно дискриминативни практики сред по-широката общественост към техните специфични особености и потребности. **Предразсъдъците са пряка заплаха за перспективите на младите хора за образователна и професионална (ре)интеграция и организациите често имат само два варианта: да пренебрегнат съществуващата стигма и съпротива в определена институция или населено място и да постигнат само ограничени резултати или да фокусират всички усилия в рамките на една програма или дейност за по-добро приемане на целевата група от обществото.**

В някои случаи социалното изключване продължава да съществува поради сегрегирани практики, често наблюдавани в училищата или в градоустройствените планове и развитие, независимо от пред-

писанията на националното и международното законодателство. Такива практики обричат на неуспех опитите на организациите за социално включване.

Положението на юношите и младите хора с увреждания и специални образователни потребности е обусловено в по-голяма степен от индивидуалните им особености, но обикновено те се нуждаят от допълнителна подкрепа — за мобилност, учене и т.н. Опитът на организациите, с които е консултиран този доклад, показва, че на тези млади хора често им липсва такава подкрепа, като обикновено има само един човек, който се грижи нередовно за техните потребности поради професионалната си ангажираност или друга пречка. Тази липса на подкрепа представлява огромна трудност за цялостното развитие на юношите и младите хора от тези групи, а организациите обикновено имат само ограничен ресурс, за да им помогнат да я преодолеят. **Юношите и младите хора с увреждания могат лесно да останат в продължение на години „част от статистиката за категорията NEET”, независимо от факта, че в някои случаи те са оставени без възможност да удовлетворят дори най-основните си ежедневни и битови потребности.**

Според организациите, различните подгрупи юноши и млади хора, които по други поводи попадат в категорията NEET, имат много сходни черти от гледна точка на техните междуличностни и личностни умения и компетентности. **Липсата на самочувствие и самоуважение, неспособността да се планира за периоди, по-далечни от утрешния ден, недоверието в институциите и формалните лидери, са сред най-често срещаните поведенчески белези, които държат тези млади хора далеч от пазара на труда и неговия конкурентен характер.** Когато това се съчетае с травматични преживявания или езикова бариера (напр. сред етническите малцинства или имигрантите), особеностите на тези юноши и млади хора изискват специален подход и ресурси за постигане устойчиви резултати.

Налице са също и институционални и политически фактори, които играят важна роля, когато става дума за предизвикателствата. Например някои специалисти говорят за **липса на алтернативни услуги за юношите, които са извън образователната система, или ако има такива услуги, те не осигуряват необходимата систематична подкрепа за самостоятелност.** Наред с това липсват компенсирани програми за младите хора, които изостават от връстниците си в училище, като в същото време тези, които изостават с години, са разбираемо демотивирани да останат в клас с много по-малки деца. Освен това, оказва

се много трудно да се компенсира социалното negliжиране и неграмотността на 14—15-годишните, които влизат в системата за грижа на тази възраст, и промяна може да се постигне единствено чрез индивидуални програми.

Що се отнася до юношите и младите хора с увреждания, организациите посочват две основни предизвикателства, които все още представляват слабост на институциите и политиките. **Едното е, че липсват специфични механизми за защита срещу насилието над тези млади хора. На второ място по-голямата част от градската инфраструктура все още не отговаря на потребностите на хората с увреждания.** Такива дефицити на физическата и правната среда допринасят за наличието на постоянен риск от насилие над тези млади хора и възпрепятстват възможностите им. Организациите често са изправени пред избора дали да насочат усилията си към справяне с тези основни дефицити на средата или да се фокусират върху по-скоро индивидуалните случаи на юноши и млади хора с увреждания.

Специалистите, с които са проведени консултации за целите на настоящия доклад, споделят също своята загриженост за няколко подхода, които са наблюдавали и които според тях са контрапродуктивни или дори вредни. Някои от тях подчертават **погрешната представа, че удовлетворяването на основните потребности на младите хора, като например подслон, храна и пр., е ефективен подход за социално приобщаване, вместо да се прилагат подходи, основани на правата.** Други подчертават **липсата на адекватни подходи към някои специфични групи, като например млади хора от ромски произход или имигранти, особено що се отнася до разбирането на техния културен произход и предоставяне на информация по съответния начин.** Възможно е да има нужда от по-нататъшно изграждане на капацитета както на гражданския, така и на публичния сектор за работа с тези групи.

Не на последно място, срещат се значителни трудности в разбирането, защитата и реализирането на правото на децата и младите хора в България на участие и това е тясно свързано с техния капацитет да реализират другите си права и да подобрят своите перспективи за пълноценно социално и професионално развитие. **Липсата на институционални механизми и недостатъчното разбиране на това право дори от специалистите лишават в еднаква степен както уязвимите, така и не толкова уязвимите юноши и млади хора, които нито работят, нито учат или се обучават, от изключително важната възможност да учат в социален контекст и да подобряват своите общности.**

Добри практики на НПО, насърчаващи (ре)интеграцията на юношите и младите хора, които нито работят, нито учат или се обучават

Кой?

SOS Детски селища България

Какво?

Програма „Начало на самостоятелен живот“

Как?

Всеки млад човек, израснал в SOS детски селища, има право на подкрепа и консултиране по програмата „Начало на самостоятелен живот“. Програмата има за цел да насърчи и да подкрепи финансово старта на младежите в самостоятелния им живот чрез подпомагане в намирането на относително постоянна работа и място за живеене. Тази подкрепа продължава по-дълго за младежите, които продължават обучението си във ВУЗ, т.е. до завършване на висше образование.

Възпитателят продължава контакта с младежите като ги консултира по всички въпроси, свързани с личното им и професионално развитие.

Кой?

SOS Детски селища България

Какво?

Програма „Стъпки към самостоятелност“

Как?

Основна цел на проекта е да се увеличи равнището на самостоятелност на уязвимите семейства и младежи чрез осигуряването на допълнителни безвъзмездни средства. Млади хора в неравностойно положение имат възможност да получат достъп до работа, професионални курсове и дори да започнат свой малък бизнес.

Кой?

Национален алианс за работа с доброволци

Какво?

Център за социална и професионална подготовка

Как?

Центърът осигурява услуги за изграждане на професионални и социални компетентности на заинтересовани млади хора, които напускат местните училища и системата на институционална грижа, за период от една година в специална учебна кухня, която е част от по-голямо социално предприятие. След края на обучението те могат да практикуват придобитите професионални умения в производството на храни и хранителни продукти.

Завършеният курс дава на младите хора професионална квалификация и подобрява тяхната социална реализация. Много от тях продължават своя път като професионални готвачи.

Кой?

Национален алианс за работа с доброволци

Какво?

Проект „Социална работа на терен с млади хора, напуснали институциите за деца“

Как?

Проектът е насочен към млади хора, напуснали институциите и към техния преход към самостоятелен живот. Успехът на проекта може да се открие в подкрепата, осигурявана от мобилен екип от социални работници, които консултират младите хора и ги подкрепят да могат да приложат на практика придобитите си компетентности (в училище или в други услуги). Социалните работници изпълняват ролята на личен наставник за професионалното и социално развитие на младия човек в продължение на една година.

Кой?

Сдружение „Нов път“

Какво?

Социално предприятие „Пчела“

Как?

Сдружението реализира модел на социално предприятие, в което млади хора и други групи в риск (обезкуражени работници, хора от етнически малцинства и т.н.) получават обучение за придобиване на квалификация по част от професията „Пчелар“. Част от приходите от продажбата на продукцията се инвестират обратно в програмите за обучение.

Кой?

Сдружение „Деца и юноши“

Какво?

Дневен младежки център „16+“

Как?

Младите хора, които посещават центъра могат да получат храна, дрехи, хигиенни процедури, здравна и юридическа консултация и медиация, като всички услуги се предлагат и изпълняват доброволно. Основните аспекти на работата на центъра са свързани с обучение за придобиване на т.н. „меки“ умения, подкрепа за представянето на младите хора в училище, административни услуги и консултиране и възможности за професионално обучение в най-малко две различни програми.

Независимо, че това е сравнително нова концепция, включваща широк спектър от подгрупи, схващането на категорията NEET като самостоятелна група осигурява поглед от различен ъгъл към общите усилия на обществения и гражданския сектор за по-ефективно приобщаване и развитие на младите хора в България. Отчитането на икономическия и образователния, освен на социалния статус на дадена група млади хора и прилагането на по-всеобхватни подходи може да е полезно за новаторството в сферата на услугите

и програмите, и настоящият доклад дава няколко примера за такива инициативи.

Национална мрежа за децата вярва, че заинтересованите страни ще продължат да обединяват своя капацитет за въвеждане дори на още по-устойчиви мерки в практиката, така че актуалните тенденции да се развият в положителна посока. Неправителственият сектор е сравнително възприемчив към промени и иновации, така че поддържането на тази насока ще гарантира повече интерес и решения по темата.

Библиография

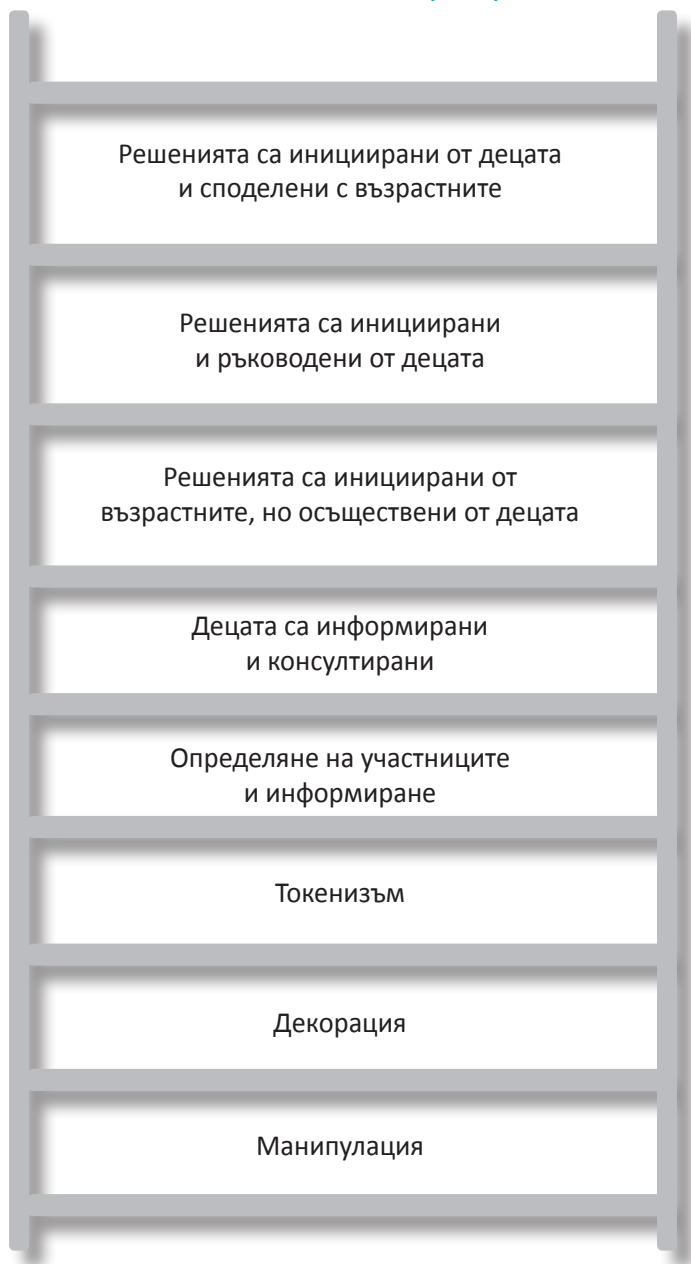
Mascherini, M., Salvatore, L., Meierkord, A., Jungblut, Jean-Marie, 2012 г., „NEETs – Young people not in employment, education or training: Characteristics, costs and policy responses in Europe“ (NEET — Млади хора, които нито работят, нито учат или се обучават: характеристики, разходи и ответни мерки в рамките на политиката в Европа), Eurofound

ILO, „Global employment trends for youth 2013“ (Глобални тенденции в областта на заетостта сред младите хора, 2013 г.), стр. 2—3.

UNESCO eAtlas of Out-of-School Children (Електронен атлас на ЮНЕСКО за децата извън училище), UNESCO Institute for Statistics, данните са извлечени на 11 септември, 14.33 ч. (UTC + 02.00)

Приложение 2

Стълбата на Роджър Харт



Приложение 3

Степени на участие, Фил Трезедър



Приложение 4

Пътища на участието, Хари Шиър



Приложение 5

Полезна източници и ресурси

1. Commonwealth Secretariat, Adolescent and Youth Participation. Adults Get Ready!, 2005
http://www.thecommonwealth.org/shared_asp_files/uploadedfiles/111B17B2-67A0-45A6-8AB7-327CDB0D9261_Two-AdolescentandYouth-Participation.AdultsGetReady.pdf
2. International Save the Children Alliance. Practice Standards in Children's participation, 2005
<http://resourcecentre.savethechildren.se/library/practice-standards-childrens-participation>
3. Lansdown, G. Every Child's Right to be Heard. A Resource Guide on the UN Committee on the Rights of the Child General Comment No.12, Save the Children, 2011
http://www.savethechildren.org.uk/sites/default/files/docs/Every-Childs-Right-to-be-Heard_0.pdf
4. Shier, H. Pathways to Participation: Openings, Opportunities and Obligations 2001. Children & Society 15:107-117
<http://piattaformainfanzia.org/wp-content/uploads/2014/01/HerrySheir-PathwaysToParticipation2001.pdf>
<http://www.harryshier.comxa.com/>
5. Treseder, Phil, Empowering Children and Young People. Training Manual: Promoting involvement in decision making, Children's Rights Office and Save the Children, 1997
6. UNICEF, Child and Youth Participation Resource Guide, 2006
http://www.unicef.org/adolescence/files/Child_and_Youth_Participation_Guide%281%29.pdf
7. UNICEF International Child Development Centre, Children's Participation: From Tokenism to Citizenship. Roger Hart, 1992
http://www.unicef-irc.org/publications/pdf/childrens_participation.pdf
8. UNICEF, Innocenti Research Centre, Promoting Children's Participation in Democratic Decision-Making. Gerison Lansdown, 2001
http://www.unicef.org/india/Promoting_Children_Participation_in_Democratic_Decision-Making.pdf
9. Save the Children, A Toolkit for Monitoring and Evaluating Children's Participation, Gerison Lansdown, Claire O'Kane, 2014
<http://www.savethechildren.org.uk/resources/online-library/toolkit-monitoring-and-evaluating-childrens-participation>



Този документ се издава с финансовата подкрепа на УНИЦЕФ България, както и отразява част от дейност по проект „Мегафон: детско и младежко участие за по-добро гражданство“, финансиран от Програмата за подкрепа на НПО по Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство 2009-2014.

Цялата отговорност за съдържанието на документа се носи от Национална мрежа за децата и при никакви обстоятелства не може да се приема, че този документ отразява официалното становище на УНИЦЕФ България, на Финансовия механизъм на Европейското икономическо пространство и Оператора на Програмата за подкрепа на НПО в България.

